

„TURYZM” 1996, t. 6, z. 2

Urszula Birek

PRZYRODNICZE I SPOŁECZNE UWARUNKOWANIA ROZWOJU
REKREACJI W STREFIE PODMIEJSKIEJ MIŃSKA

LES CONDITIONNEMENTS NATURELS ET SOCIAUX DU DÉVELOPPEMENT
DE LA RÉCRÉATION DANS LA ZONE SUBURBAINE DE MIŃSK

NATURAL AND SOCIAL CONDITIONS FOR THE DEVELOPMENT
OF RECREATION IN THE SUBURBAN ZONE OF MINSK

W artykule przedstawiono przyrodnicze i społeczne uwarunkowania rozwoju rekreacji w strefie podmiejskiej Mińska. Przeanalizowano też preferencje rekreacyjne mieszkańców stolicy Białorusi oraz formy wypoczynku podmiejskiego, w tym jedną z najbardziej popularnych form – wypoczynek na daczach w trzech wykształconych wokół Mińska strefach rekreacyjnych.

1. WSTĘP

W miarę rozwoju dużych aglomeracji, wzrostu tempa życia ich mieszkańców oraz licznych zagrożeń wynikających ze stanu zanieczyszczenia środowiska wzrasta popyt na wypoczynek codzienny w obrębie obszarów rekreacyjnych miast, a w szczególności na wypoczynek weekendowy w strefach podmiejskich aglomeracji.

W ostatnich dziesięcioleciach powstało wiele opracowań poświęconych organizacji przestrzennej wypoczynku w strefach podmiejskich dużych miast i aglomeracji miejsko-przemysłowych. Przytoczyć tu można chociażby prace J. Warszzyńskiej (1978), J. Grocha, C. Harrisona, R. Muntona (1987), A. Matczaka (1986), W. Deji (1986), I. Pirożnika, W. Zajcewa (1987), I. Pirożnika (1991a, b), A. Kowalczyka (1993a). Odrębnych zagadnień dotyczą opracowania nt. powstawania i funkcjo-

nowania w strefach podmiejskich drugich domów; warto tu przytoczyć prace: J. Grocha (1977), Ch. Dourlens, P. V. Naquet (1978), I. Piżonika (1991c), L. Csordása (1994). Większość z dotychczasowych publikacji w polskiej geografii turystyki, omawiających problemy wypoczynku krótkookresowego, to prace empiryczne, traktujące o strefach podmiejskich dużych miast. W literaturze polskiej próbę podejścia teoretyczno-metodologicznego do problemu wypoczynku podmiejskiego przedstawili m. in.: S. Rutkowski (1978), W. Kosiński (1974, 1981), A. Kowalczyk (1993 b).

Celem artykułu jest prezentacja przyrodniczych, a przede wszystkim społecznych warunków rozwoju rekreacji w strefie podmiejskiej Mińska, oraz próba wydzielenia stref rekreacyjnych w zależności od form aktywności ruchowej wypoczywających.

W niniejszym opracowaniu wykorzystano przede wszystkim materiały zebrane przez pracowników Katedry Geografii Ekonomicznej Państw Obcych Uniwersytetu Białoruskiego w Mińsku w nieopublikowanym *Sprawozdaniu o społeczno-ekonomicznych warunkach organizacji rekreacji i wypoczynku w głównych miastach Białorusi w latach 1986–1988*, dane zawarte w rocznikach statystycznych oraz wyniki obserwacji terenowych uzyskane w czasie kilku wycieczek studialnych w obszar strefy podmiejskiej. Wycieczki te autorka odbyła podczas miesięcznego stażu naukowego na Uniwersytecie Białoruskim w Mińsku.

2. CHARAKTERYSTYKA OBSZARU BADAŃ

Mińsk jest stolicą Białorusi (Republika Białoruś) – państwa o powierzchni 207,6 tys. km², zamieszkałego przez ok. 10,4 mln mieszkańców (1994 r.).

Białoruś jest położona na zachodnich obrzeżach Niziny Wschodnio-Europejskiej w dorzeczach górnego Niemna, środkowego biegu Dźwiny i Bugu (zlewisko Morza Bałtyckiego) oraz w dorzeczach górnego Dniepru (z Berezyną), a także środkowego i dolnego biegu Prypeci (zlewisko Morza Czarnego). Terytorium Białorusi dzieli się na pięć prowincji fizycznogeograficznych: Pojezierze Białoruskie, Wysoczyzny Białoruskie, Podnieprze, Przedpolesie i Polesie (*Atlas...*, 1990). Według podziału J. Kondrackiego (1992) terytorium Białorusi leży w całości w granicach jednej prowincji – Nizu Wschodniobałtycko-Zachodniorosyjskiego. W jej skład wchodzi cztery podprowincje: Pojezierze Wschodniobałtyckie, Wysoczyzny Podlasko-Białoruskie, Nizina Berezynsko-Desniańska i Polesie.

Na sieć rzeczną Białorusi składa się ok. 20 tys. rzek i strumieni o łącznej długości 90,6 tys. km i średniej gęstości sieci rzecznej 0,44 km/km². Znajduje się tu ponad 10 tys. jezior. Największe jeziora to: Narocz (79,6 km²), Oswiejskoje (52,5 km²), Driwiaty (36,1 km²). Oprócz jezior naturalnych na Białorusi znajduje się ok. 100 sztucznych zbiorników wodnych. Wśród wód podziemnych

duże znaczenie mają wody mineralne eksploatowane w 40 źródłach o różnym składzie chemicznym i stopniu mineralizacji (*Gieografija Bielarusi*, 1992).

Położenie Białorusi w pasie przejściowym od euroazjatyckiej strefy lasów iglastych po europejską strefę lasów liściastych wpływa na duże zróżnicowanie szaty roślinnej. Lasy, łąki i bagna zajmują ok. 65% powierzchni kraju. Lesistość wynosi 38% – lasy porastają 8,2 mln ha (1990 r.). Największe obszary leśne znajdują się w obwodach Homel i Mińsk, najmniejsze w obwodzie Grodno. W strukturze gatunkowej lasów największy udział ma sosna (58% drzewostanu) oraz brzoza, olsza, dąb i topola osika (*Narodnoje choziajstwo...*, 1993).

Na obszarze Białorusi zachowało się kilka kompleksów puszczańskich z wielkim bogactwem występujących w nich gatunków flory i fauny. Są to: Puszcza Białowieska (pow. 145 tys. ha), Puszcza Naliboska (140 tys. ha), Puszcza Grodzieńska (40 tys. ha), Puszcza Rużańska (15 tys. ha). Tworzą one wraz z przyległymi obszarami leśnymi Polski i Litwy „zielone płuca” Europy (*Encykłapie-dyja...*, 1983).

Najbardziej atrakcyjne krajobrazy przyrodnicze, rzadkie i unikatowe gatunki flory i fauny są chronione w sieci parków narodowych i rezerwatów, pomników przyrody oraz parków i ogrodów. Ogółem na Białorusi są 234 obiekty chronione o powierzchni 912,3 tys. ha, w tym trzy parki narodowe („zapowiedniki”) i Rezerwat Biosfery o łącznej powierzchni 227 tys. ha oraz 64 rezerваты przyrodnicze o powierzchni 673,1 tys. ha¹ (*Gieografija Bielarusi*, 1992).

Pod względem administracyjnym Białoruś dzieli się na sześć obwodów: Brześć (o powierzchni 32,3 tys. km²), Witebsk (40,1 tys. km²), Homel (40,4 tys. km²), Grodno (25,0 tys. km²), Mińsk (40,8 tys. km²), Mohylew (29,0 tys. km²) oraz na 118 rejonów, z których 16 znajduje się w obwodzie Brześć, 17 w obwodzie Grodno, 22 w obwodzie Mińsk, i po 21 w obwodach Witebsk, Homel i Mohylew (*Narodnoje choziajstwo...*, 1993).

Białoruś zamieszkuje 10,4 mln mieszkańców; średnia gęstość zaludnienia wynosi 50,1 osób na 1 km² (1994 r.); 79% mieszkańców kraju stanowią Białorusini, 13% Rosjanie, 4,5% Polacy, 2% Żydzi (*Diemograficzeskij...*, 1990).

Obwód Miński, na terytorium którego leży Mińsk, powstał 15 I 1938 r., w 1954 r. dołączono do niego rejon: Baranowicz i Bobrujsk, a w 1960 r. –

---

¹ Berezyński Rezerwat Biosfery o powierzchni 76,2 tys. ha powstał w 1925 r. jako „zapowiednik”, czyli park narodowy, a od 1978 r. jest rezerwatem biosfery. W 1960 r. utworzono Prypecki Park Narodowy zajmujący 63,2 tys. ha, w 1972 r. Kupałowski Memorialny Zapowiednik Wiazanka (13 ha), a w 1991 r. Białowieski Park Narodowy (87,6 tys. ha). Obecnie ochronie gatunkowej podlegają 182 gatunki zwierząt i 214 gatunków roślin (*Cierwonaja Kniga Respubliki Bielarus*, 1993). Białoruś jest uczestnikiem wielu międzynarodowych konwencji ochrony flory, fauny i środowiska naturalnego. Bierze m.in. udział w programie UNESCO Człowiek i Biosfera, a wyrazem tego jest np. powołanie Berezyńskiego Rezerwatu Biosfery. Znaczne szkody spowodowała na Białorusi awaria w Czarnobylskiej Elektrowni Atomowej w 1986 r. Ogólna powierzchnia terenów w różnym stopniu skażonych radioaktywnie wynosi ok. 46,45 tys. km² (22% powierzchni Białorusi). Najbardziej zanieczyszczony obszar o powierzchni 2,15 tys. km² przekształcono w rezerwat radiologiczny, z którego wysiedlono ludność (*Respublika Bielarus – Agljadna Tapagraficznaja Karta...*, 1993).

część rejonu Mołodieczno. Powierzchnia obwodu Mińska wynosi 40,8 tys. km², liczba ludności zaś – bez miasta Mińsk – 1584 tys. (największy pod względem liczby ludności obwód Białorusi); gęstość zaludnienia – 38,8 osób na 1 km². Obwód ten dzieli się na 22 rejonu. Jest w nim 19 miast, 19 osiedli typu miejskiego, dwa osiedla robotnicze i jeden kurort² (*Narodnoje choziajstwo...*, 1993).

Mińsk – stolica kraju – położony jest na Wysoczyźnie Białoruskiej, nad rzeką Swisłocz, dopływem Berezyny. Miasto zamieszkuje 1,7 mln mieszkańców, co stanowi 16,3% ogólnej liczby ludności Białorusi (1994 r.). Będąc centrum politycznym i administracyjnym całego państwa, Mińsk jest również ważnym węzłem komunikacyjnym. Położony jest on przy skrzyżowaniu szlaków komunikacyjnych o znaczeniu krajowym i międzynarodowym. Są to: autostrada E-30 Brześć–Mińsk–Moskwa oraz droga A-256 Homel–Bobrujsk–Mińsk–Wilno, a także linie kolejowe: Warszawa–Mińsk–Moskwa i Mińsk–Wilno. Stolica posiada również międzynarodowy port lotniczy. Komunikację miejską ułatwia metro, wybudowane w latach 1977–1986.

Mińsk jest najważniejszym ośrodkiem przemysłowym Białorusi. Znajdują się tu m.in.: zakłady produkujące samochody ciężarowe, traktory, obrabiarki oraz telewizory. Jest on również ośrodkiem naukowym (Uniwersytet i Akademia Nauk) oraz kulturalnym (13 teatrów, w tym opery i baletu, 189 kin, 15 muzeów, 170 bibliotek, 55 domów kultury) (*Narodnoje choziajstwo...*, 1993).

Strefa podmiejska Mińska znajduje się w całości w obrębie obwodu Mińskiego i obejmuje następujące rejonu: Mińsk (o powierzchni 2,0 tys. km²), Dzierżyński (1,2 tys. km²), południowo-wschodnią część rejonu Mołodieczno (powierzchnia całego rejonu – 1,4 tys. km²), południową część rejonu Łagojsk (2,4 tys. km²), zachodnią część rejonu Smolewicz (1,4 tys. km²), północno-zachodnią część rejonu Czerwień (1,6 km²), północną część rejonu Uzda (1,2 tys. km²) i wschodnią część rejonu Wołożin (1,9 tys. km²) (*Administratiwno-territorialnoje...*, 1981).

3. PRZYRODNICZE WARUNKI ROZWOJU REKREACJI W STREFIE PODMIEJSKIEJ MIŃSKA

Północna, zachodnia i północno-wschodnia część strefy podmiejskiej Mińska położona jest na Wyżynie Mińskiej na wysokości 200–300 m n.p.m., z kulminacją 345 m n.p.m. Wchodzi ona w skład prowincji Grzęda Białoruska. Południowa i południowo-wschodnia część strefy podmiejskiej to obszar Równiny Centralno-Berezynskiej należącej do prowincji Przedpolesie. Jest ona wzniesiona od 150 do 200 m n.p.m. (*Atlas...*, 1990).

Z punktu widzenia rekreacji główne walory przyrodnicze strefy podmiejskiej Mińska to duża lesistość obszaru, sięgająca 26%, oraz sieć naturalnych

² Miejscowość pełniąca funkcje ośrodka wypoczynkowego oraz uzdrowiskowego.

i sztucznych systemów rzeczno-jeziernych. Duże znaczenie mają też wody mineralne (m.in. w popularnym uzdrowisku Żdanowicz³ pod Mińskiem). Wymienione czynniki powodują, że rozwija się najbardziej popularna forma wypoczynku zarówno długo-, jak i krótkookresowego związana z pobytem w ośrodkach wypoczynkowo-uzdrowiskowych.

W strukturze przestrzennej strefy podmiejskiej Mińska I. P i r o ż n i k (1991 c) wyróżnia trzy koncentryczne rejony: leśno-parkowy pas ochronny (w odległości 15–25 km od miasta), zewnętrzny pas krajobrazowy (30–50 km), strefę leśną (50–80 km).

W latach pięćdziesiątych mieszkańcy Mińska odpoczywali w parkach leśnych miasta i nad rzeką Swisłocz w samym Mińsku. Począwszy jednak od lat sześćdziesiątych wzrosło zainteresowanie terenami położonymi na obrzeżach miasta. Już w latach siedemdziesiątych ok. 30% mieszkańców Mińska odpoczywało w leśno-parkowym pasie za miastem. W latach osiemdziesiątych strefa wypoczynkowa objęła nowe obszary, w odległości 30–100 km od miasta. Wypoczywało w niej ok. 2/3 mieszkańców Mińska.

W odpowiedzi na ten wzrastający popyt na wypoczynek poza miastem wybudowano w latach sześćdziesiątych i siedemdziesiątych sztuczne zbiorniki wodne: Swisłocz, Wiaczię, Pticz i Błota. W 1976 r. ukończono budowę największego (o powierzchni 27 km²) zbiornika wodnego w strefie podmiejskiej – Jeziora Zasławskiego, zwanego Mińskim Morzem. Woda do zbiornika przepompowywana jest, z położonego na północ od Mińska, Jeziora Wilejskiego o powierzchni 64,6 km² kanałem o długości 62 km i za pomocą pięciu stacji pomp (rys. 1).

Ogólna powierzchnia terenów przeznaczonych dla zorganizowanego wypoczynku wynosi ok. 50 km², a w jej obrębie znajduje się 25 km plaży posiadających dogodny dostęp do wody i wyposażonych w miejsca biwakowania oraz urządzenia sportowo-rekreacyjne (*Sprawozdanie...*, 1988).

4. SPOŁECZNE UWARUNKOWANIA ROZWOJU REKREACJI W STREFIE PODMIEJSKIEJ MIŃSKA

Rozwój podmiejskiej strefy rekreacyjnej Mińska związany jest przede wszystkim z wciąż wzrastającym popytem na wypoczynek, wynikającym z gwałtownego przyrostu liczby ludności miasta oraz industrializacji. Zatem to głównie czynniki społeczne, w dużo zaś mniejszym stopniu przyrodnicze, zdecydowały

---

³ Położone wśród lasów, w odległości 10 km od Mińska, uzdrowisko posiada dogodny, sprzyjający leczeniu klimat. Odkryte w 1960 r. źródło Żdanowiczskiej zasobne jest w wody mineralne siarczanowo-chlorkowo-sodowe. Kuracjusze mogą też korzystać z borowin leczniczych. Wybitne walory przyrodnicze, jak i położenie w pobliżu aglomeracji mińskiej, spowodowały, iż zalicza się ono do uzdrowisk o znaczeniu krajowym. Znajdują się tu trzy duże kompleksy sanatoryjne: sanatorium „Białoruś”, sanatorium „Krynica” oraz międzynarodowe centrum młodzieżowe „Junost”.

o wykształceniu się wokół Mińska (w promieniu 20–120 km od miasta) rozległej strefy rekreacyjnej.

Intensywna urbanizacja rozpoczęła się na Białorusi w czasie drugiej wojny światowej. W latach 1940–1989 liczba ludności miejskiej wzrosła o 347%. W roku 1959 mieszkańcy miast stanowili 30,8%, w roku 1989 zaś – 65,4% ogółu ludności. Obecnie jest na Białorusi 211 miast, z czego 3/4 to miasta nowe, powstałe w okresie władzy radzieckiej. Z 211 miast 100 posiada prawa miejskie (status miast), 96 to osady typu miejskiego, 14 – osiedla robotnicze i jeden kurtort (Narocz).

W okresie ostatnich trzydziestu lat największy przyrost liczby miast zaznaczył się w obwodach mińskim i witebskim, odpowiednio: 124% i 112% (średnio dla Białorusi 109%).

O intensywnym wzroście liczby ludności Mińska zdecydował przede wszystkim rozwój przemysłu. W 1979 r. Mińsk zajmował ósme miejsce w grupie osiemnastu największych miast ZSRR. W latach 1979–1989 ludność Mińska wzrosła o 2,6% i był to wzrost wyższy od średniego wzrostu liczby ludności miast milionowych w ZSRR, który wynosił średnio 0,7–1,6% (*Sprawozdanie...*, 1988). Przyrost liczby ludności Mińska ilustruje tab. I.

T a b e l a I

Dynamika liczby ludności Białorusi w latach 1913*–1988

La dynamique d'accroissement du nombre de la population en Biélorussie dans les années 1913–1988

Rok	Ludność Białorusi			Ludność Mińska		
	liczba ludności w tys.	liczba ludności miast w tys.	% ludności miejskiej	liczba ludności w tys.	% ogółu ludności Białorusi	% ludności miejskiej Białorusi
1913	6 899	990	14,3	107	1,6	10,8
1940	9 046	1 925	21,3	256	2,8	13,3
1959	8 056	2 481	30,8	509	6,3	20,5
1970	9 002	3 908	43,4	917	10,2	23,5
1979	9 560	5 263	55,0	1 262	13,2	24,0
1988	10 200	6 676	65,4	1 589	15,5	23,8

* Dane te dotyczą terytorium obecnego państwa.

Ź r ó d ł o: *Sprawozdanie...*, 1988.

Wraz z rozwojem miast, a zwłaszcza ich funkcji przemysłowej i komunikacyjnej, pogarszają się w nich warunki aerosanitarnie. Z kolei te, mając wpływ na samopoczucie i aktywność człowieka, stanowią o odporności organizmu na zachorowania. W połowie lat osiemdziesiątych wydatki państwa ponoszone z tytułu okresowej niezdolności do pracy, inwalidztwa i przedwczesnej śmierci obywateli oceniane były na 90 mld rubli rocznie, co stanowiło ok. 15% dochodu narodowego ówczesnego ZSRR (P i r o ż n i k 1992). Nic więc dziwnego, że pro-

blemom wypoczynku weekendowego i koncepcjom rozwoju stref podmiejskich poświęcono sporo miejsca nie tylko w pracach naukowych, ale także w opracowaniach planistycznych.

Istotnym czynnikiem decydującym o rozwoju wypoczynku w strefie podmiejskiej jest ilość wolnego czasu, jaką dysponują mieszkańcy miasta. W dni wolne od pracy, po wykonaniu niezbędnych czynności domowych, w 1985 r. na mężczyzn przypadło 9 godz. 14 min, na kobiety – 6 godz. 32 min czasu wolnego (*Sprawozdanie...*, 1988). Na skutek trudności ekonomicznych rodzin w roku 1990 czas wolny skrócił się w dni wolne od pracy: o 29% w przypadku mężczyzn (do 6 godz. 32 min) i o 15,3% (do 5 godz. 32 min) w przypadku kobiet.

5. FORMY WYPOCZYNKU W STREFIE PODMIEJSKIEJ MIŃSKA

Na podstawie badań ankietowych prowadzonych przez Uniwersytet w Mińsku w latach 1986–1988, dotyczących struktury czynności rekreacyjnych mieszkańców Mińska, można wyróżnić trzy podstawowe typy czynności wykonywane w czasie wolnym od pracy:

- wypoczynek rodzinny w domu,
- zajęcia kulturalno-rozrywkowe,
- wypoczynek w strefie podmiejskiej, w tym wypoczynek zorganizowany w ośrodkach rekreacyjnych, wycieczki, wypoczynek na daczach.

Wypoczynek podmiejski szczególnie popularny jest w okresie letnim i korzysta z niego 20–40% mieszkańców wielkich miast Białorusi, w tym również Mińska. Z tej grupy rekreantów:

- 30–40% wypoczywa w krajobrazach przyrodniczych,
- 12–15% na daczach i działkach spółdzielczych,
- 45–60% we wsiach (przeważnie są to odwiedziny u rodzin),
- 3–5% korzysta z wypoczynku zorganizowanego, np. przez zakłady pracy (P i r o ż n i k, Z a j c e w 1987).

Na podstawie wspomnianych już badań ankietowych prowadzonych w latach 1986–1988 można wyróżnić podstawowe typy zajęć rekreacyjnych, preferowane przez mieszkańców Mińska. Są to:

- a) czynności rekreacyjno-zdrowotne (latem 49,6% respondentów wybiera tę formę wypoczynku, zimą 57,3%), a wśród nich:
  - przebywanie na łonie natury (latem 26,6%, zimą 28,1%),
  - wycieczki podmiejskie (latem 19,4%, zimą 23%),
  - pobyt w ośrodkach wypoczynkowych (latem 3,6%, zimą 6,1%)⁴;

⁴ Wśród najczęściej odwiedzanych ośrodków służących uprawianiu różnych sportów, a zwłaszcza sportów zimowych, wymienić należy kompleks sportowo-rekreacyjny Raubyczi o powierzchni 50 ha. Powstał on w 1984 r. Znajdują się tu dwa hotele sportowe o łącznej liczbie 340 miejsc noclegowych, strzelnica, trzy skocznie igielitowe, mała, średnia i duża, tor slalomowy igielitowy, trasy dla narciarstwa biegowego, fińska łaźnia, sala lekkoatletyczna, sala gimnastyczna. W 1990 r. odbyły się tu mistrzostwa świata w biathlonie.

- b) zbieranie jagód, grzybów, rybołówstwo, myśliwstwo (latem 18,7% rekreantów, zimą 3,9%),
  - c) zajęcia rolniczo-rekreacyjne na daczach i w ogródkach działkowych (latem 7,5%, zimą 3,5%),
  - d) odwiedziny u rodziny i znajomych na wsi (latem 11,7%, zimą 16,8%)
- (P i r o ż n i k 1991 c).

Popularny do połowy lat osiemdziesiątych jednodniowy wypoczynek typu miasto–strefa podmiejska ustępuje coraz częściej dwu-, trzydniowym wyjazdom rekreacyjno-turystycznym związanym ze zwiedzaniem miejscowości o znaczeniu historycznym, parków narodowych i rezerwatów przyrody oraz parków sportowo-turystycznych. W związku z popytem na tego typu turystykę powstały przy aglomeracji mińskiej cztery parki rekreacyjno-przyrodnicze: Łagojski (spacerowo-pejzażowy), Wilejski (sportowo-turystyczny), Nieświeżski (historyczno-architektoniczny) i Naliboski (wypoczynkowo-wędkarski).

W trakcie coraz bardziej popularnych wycieczek krajoznawczych w strefie podmiejskiej Mińska odwiedzane są m.in.: historyczne miasto Zaslavl⁵, miejsce pamięci narodowej Chatyń⁶, park narodowy („zapowiednik”) Wiazanka⁷, muzeum budownictwa ludowego koło wsi Ozero⁸.

Ogólna pojemność bazy noclegowej w strefie podmiejskiej Mińska osiąga 72 tys. miejsc, z których 10% przypada na sanatoria, 84% na obiekty rekreacji

---

⁵ W odległości 22 km od Mińska leży znane już w X w. miasto Zaslavl. Znajdują się tu pozostałości fosy, nasypów i śladów po murach XVI-wiecznego zamku obronnego. W XVII i XIX w. zamek należał do klasztoru Dominikanów. Obecnie na terenie zamku stoi cerkiew Przemienienia Pańskiego z XVII w., wybudowana pierwotnie jako zbór kalwiński. Upřednio kościół był pod wezwaniem Archaniola Michała, od 1840 r. jest to cerkiew Przemienienia Pańskiego (Spaso-Preobrażenskaja) (*Architektura Białarusi*, 1993). Cały obszar grodu jako zabytek historyczny, archeologiczny i architektoniczny chroniony jest dzięki powstałemu tu rezerwatowi historyczno-archeologicznemu.

⁶ Na północny wschód od Mińska znajduje się Chatyń – miejsce pamięci narodowej – symbol męczeństwa narodu białoruskiego w czasie drugiej wojny światowej. Chatyń był niewielką wioską liczącą 20 domów i 156 mieszkańców. W marcu 1943 r. Niemcy podpalili w budynku kołchozu 149 mieszkańców Chatynia. Podobny los spotkał 186 innych wsi białoruskich. Ogółem w czasie drugiej wojny światowej zginęło 2320 tys. Białorusinów (tj. ok. 25,6% ogółu ludności w 1940 r.). Na terenie muzeum w Chatyniu znajdują się pozostałości 20 spalonych domów, pomnik męczeństwa narodu białoruskiego, tablica upamiętniająca wszystkie miejsca, w których w czasie drugiej wojny światowej zginęli Białorusini, betonowy barak, w którego niszach znajdują się tablice informujące o obozach koncentracyjnych i miejscach zagłady oraz o liczbie pomordowanych.

⁷ W pobliżu miejscowości Radaszkowicz, przy linii kolejowej Mińsk–Mołodieczno położony jest Kupałowski Memorialny Zapowiednik Wiazynka (Kupałowski Park Narodowy), miejsce urodzenia narodowego poety białoruskiego Janki Kupały. W budynku, w którym urodził się poeta, mieści się muzeum.

⁸ Skansen powstał w 1976 r. Znajdują się w nim chaty z regionu centralnej Białorusi z okolic Mińska. Pochodzą one z początku XX w., są drewniane trzyizbowe (sień, część gospodarza i izba). Na terenie muzeum jest też cerkiew z XVIII w., we wnętrzu której mieści się wystawa wyrobów rzemiosła ludowego. Skansen jest w ciągłej rozbudowie, w przyszłości ma on prezentować obiekty budownictwa ludowego z całej Białorusi (Ł o k o t k o 1991).

lecniczej⁹ oraz wypoczynkowe (w tym obozy pionierskie dla dzieci), a 6% na ogólnodostępne ośrodki turystyczne. Strefa podmiejska Mińska charakteryzuje się największą na Białorusi koncentracją bazy noclegowej przeznaczonej dla wypoczynku dzieci i młodzieży. Na przykład 60% miejsc noclegowych, jakimi dysponują obozy pionierskie na Białorusi, skoncentrowane jest pod Mińskiem (P i r o ż n i k, Z a j c e w 1987).

Mimo tak zagospodarowanej strefy podmiejskiej, Mińsk w porównaniu z innymi ważniejszymi miastami białoruskimi (liczącymi ponad 200 tys. mieszkańców) ma niskie wskaźniki terenów rekreacyjnych, o czym mówią następujące liczby:

– w strefie 1 godz. dojazdu na 1000 mieszkańców przypada 20 ha terenów rekreacyjnych (dla innych miast Białorusi 40–60 ha),

– w strefie 2 godz. dojazdu na 1000 mieszkańców Mińska przypada 70 ha terenów rekreacyjnych (dla innych miast 100–150 ha).

Pojemność zagospodarowanych terenów rekreacyjnych w strefie podmiejskiej Mińska wynosi 25–35 miejsc na 1000 mieszkańców (dla porównania w strefie podmiejskiej Moskwy – 55 miejsc na 1000 mieszkańców) (*Sprawozdanie...*, 1988).

Do strefy podmiejskiej transportem ogólnodostępnym przybywa 65–75% rekreantów, w tym koleją 40–45%, autobusami 30–35%. Komunikacja samochodowa jest słabo rozwinięta, a trudności paliwowe kraju powodują, iż kolej jest najpopularniejszym środkiem komunikacji (*Sprawozdanie...*, 1988).

6. ROZWÓJ WYPOCZYNKU NA DACZACH W AGLOMERACJI MIŃSKIEJ

Jedną z najbardziej popularnych form wypoczynku mieszkańców Mińska jest wypoczynek na daczach. W średnich miastach Białorusi w ten sposób wypoczywa 10–15% rekreantów, w dużych 20%. Dla porównania w Moskwie i Petersburgu – 25–30%. W strefach podmiejskich dużych miast, w tym i Mińska, 42–50% wypoczynku krótkookresowego (2–3 dni) i 7–14% jednodniowego, to wypoczynek na daczach (*Sprawozdanie...*, 1988).

Motywacje wyboru wypoczynku w ogródkach działkowych i na daczach przedstawia I. P i r o ż n i k (1991a). Wyróżnia on:

– kryterium dynamizmu, które zakłada zmianę stylu życia w czasie wypoczynku (swobodny wybór zajęć sportowo-zdrowotnych, hobbystycznych, kulturalnych, różnorodnych form pracy fizycznej – np. uprawa ziemi – i umysłowej);

– kryterium przestrzenne – dotyczy konieczności zmiany typu otoczenia przez człowieka (wybór różnorodnych krajobrazów naturalnych do wypoczynku);

⁹ Są to obiekty wypoczynkowe, przeważnie zakładowe, które organizują przez cały rok tury wczasowe z elementami profilaktyki leczniczej.

– kryterium komunikowania się – zakłada zmianę otoczenia społecznego człowieka w okresie wypoczynku;

– kryterium hierarchizacji społecznej – dotyczy zmiany społecznej roli człowieka i jego funkcji w rodzinie, zespole, grupie nieformalnej; jest to niezmiernie istotne dla wypoczynku psychicznego.

Dynamiczny rozwój dacz w Białorusi rozpoczął się w latach pięćdziesiątych. Dacze budowane były na terenie ogródków działkowych, te zaś znajdowały się na obszarze spółdzielni (np. zakładowych, komunalnych). W 1988 r. w całej republice było 280 tys. ogródków działkowych, w strefie podmiejskiej Mińska 25% ogółu. Średnio na Białorusi na 1000 mieszkańców przypada 55–75 ogródków, w strefie podmiejskiej Mińska – 30 ogródków na 1000 mieszkańców.

W połowie lat osiemdziesiątych w obwodzie Mińsk było 200 spółdzielni i ok. 70 tys. ogródków o ogólnej powierzchni ponad 2,1 tys. ha. Według danych szacunkowych, przy założeniu, że w prawie każdym ogródku działkowym jest dacha, dysponowały one ponad 120 tys. miejsc. Do mieszkańców Mińska należało 76% ogródków działkowych, 24% zaś do mieszkańców innych miast obwodu.

W ciągu ostatnich 15 lat udział spółdzielczych ogródków działkowych w pasie do 15 km od Mińska zmniejszył się z 41% do 21%, a w pasie 15–30 km z 31% do 8%. Jednocześnie wzrósł w pasie 30–50 km z 12% do 23%, a w pasie 50–100 km z 16% do 48% (*Sprawozdanie...*, 1988).

Dacze w strefie podmiejskiej Mińska koncentrują się przede wszystkim wzdłuż zelektryfikowanych linii kolejowych, zwłaszcza wzdłuż linii do Borisowa i Mołodieczna. W aglomeracji mińskiej średnia powierzchnia ogródka działkowego wynosiła 660 m² w latach siedemdziesiątych i 600 m² w latach osiemdziesiątych. Obecnie w strefie podmiejskiej Mińska I. P i r o ż n i k (1991a) wyróżnia trzy strefy rozwoju ogródków działkowych:

1. Strefa „degradacji”. Degradacja I strefy odpoczynku związana jest z dużą częstością pobytów w niej mieszkańców Mińska. Dacze tu wybudowane straciły swój charakter wybitnie wypoczynkowy. Na daczach tych, przeważnie o bardzo wysokim standardzie, ludzie mieszkają większą część roku, a do pracy w Mińsku dojeżdżają, lub mieszkając w Mińsku codziennie po pracy przyjeżdżają na dache.

2. Strefa „stabilizacji”. Tu właściciele daczy odpoczywają w dni wolne od pracy i w czasie wakacji.

3. Strefa „formowania”. Ma tu miejsce odpoczynek weekendowy, krótkotrwałość zaś pobytu na daczach w tej strefie wiąże się z ich niskim standardem (brak wyposażenia w wodę lub elektryczność).

7. ZAKOŃCZENIE

W kształtowaniu się strefy podmiejskiej Mińska najistotniejszą rolę odegrały następujące czynniki społeczne: gwałtowny wzrost liczby ludności, rozwój

przemysłu, intensywnie wzrastający od lat sześćdziesiątych popyt na wypoczynek poza miastem.

Warunki przyrodnicze Wyżyny Mińskiej, takie jak: urozmaicony krajobraz, duża lesistość oraz duża liczba naturalnych i sztucznych zbiorników wodnych zadecydowały o intensywnym rozwoju podmiejskiej strefy rekreacyjnej w kierunku na północ od miasta. Na południe od Mińska, na obszarach nizinnych, jest ona znacznie słabiej wykształcona.

Rosnący popyt turystyczny był przyczyną wykształcenia się trzech stref rekreacyjnych o układzie promienisto-pierścieniowym¹⁰. Są to strefy:

1) krótkookresowego odpoczynku typu uzdrowskiego (szczególnie dziecięcego) w pasie 25–30 km¹¹,

2) wypoczynku zorganizowanego i indywidualnego dla dorosłych, o profilu uzdrowskim i turystycznym, oraz wypoczynku na daczach w pasie 60–70 km,

3) specyficznych form rekreacji, jak np. zbieranie grzybów, jagód, rybołówstwa, wypoczynku na łonie przyrody oraz wypoczynku na daczach w pasie 100–120 km.

Kryzys ekonomiczny, jaki obserwuje się w ostatnich latach na Białorusi, spowodował obniżenie stopy życiowej ludności, co nie pozostało bez wpływu na jej aktywność turystyczną i rekreacyjną. Jednakże ubożenie ludności z jednej strony, a z drugiej trudności z zaopatrzeniem gospodarstw w artykuły żywnościowe, spowodowały zainteresowanie czynnościami rekreacyjnymi związanymi z łowiectwem, myśliwstwem, zbieraniem grzybów i owoców leśnych, wreszcie uprawami w ogródkach działkowych. Ponadto w państwie, w którym dotychczas nie istniało w miastach budownictwo jednorodzinne, obserwuje się w ostatnich latach, pomimo kryzysu gospodarczego i obniżenia stopy życiowej niektórych grup społecznych, duży przyrost liczby dacz o komfortowym wyposażeniu, przeznaczanych coraz częściej na domy mieszkalne.

PIŚMIENNICTWO

- Administratiwno-territorialnoje dielenije Bieloruskiej SSR, 1 : 600 000*, 1981, Głównoje Uprawnienie Geodezii i Kartografii pri Sowietie Ministrow SSSR, Moskwa.
Architektura Bielarusi, Encykłapedyczny dawiednik, 1993, Bielaruskaja Encykłapedija, Minsk.
Atlas Bieloruskiej SSR, 1990, ried. R. A. Żmojdiak, GUGiK, Moskwa.
Czyrwonaja Kniga Respubliki Bielarus, 1993, Bielaruskaja Encykłapedija, Minsk.
 C s o r d á s L., 1994, *Leisure Time Homes in the Great Hungarian Plain*, Kecskemét.

¹⁰ Strefy te autorka wydzieliła na podstawie własnych badań terenowych, badań przeprowadzonych przez pracowników Uniwersytetu Białoruskiego oraz opracowań planistycznych Miasto-Projekt w Mińsku, instytucji zajmującej się m.in. planowaniem obszarów chronionych i rekreacyjnych.

¹¹ Wypoczynek związany z lecznictwem sanatoryjnym (przede wszystkim w uzdrowsku Żdanowicz) oraz wypoczynek połączony z profilaktyką leczniczą.

- Deja W., 1986, *Przyrodnicze warunki rozwoju rekreacji na obszarach zurbanizowanych w strefie krajobrazu nizinnego*, Czas. Geogr., nr 4.
- Diemograficzeskij jeżegodnik SSSR, 1990, Moskwa.
- Dourlens Ch., Naquet P. V., 1978, *Résidences secondaires tourisme rural et enjeux locaux. Habitat de loisir, économie locale et gestion municipale dans quatre communes rurales de la région Provence, Alpes, Côte d'Azur*, Centre d'Etude du Tourisme, Faculté des Economiques de l'Université Aix-Marseille II.
- Encykłapiedycja prirody Bielarusi, 1983, t. 1, ried. I. P. Szamiakin, Bielaruskaja Encykłapiedycja, Minsk.
- Gieagrafija Bielarusi, Encykłapiedyczny dawiednik, 1992, Bielaruskaja Encykłapiedycja, Minsk.
- Groch J., 1977, *Letnie domki na Zarabiu jako przykład budownictwa rekreacyjnego dla mieszkańców Krakowa*, Folia Geogr., Ser. Geogr. Oecon., vol. 10.
- Groch J., Harrison C., Muntton R., 1987, *Funkcja wypoczynkowa podmiejskiej strefy Londynu (London's Green Belt)*, Zesz. Nauk. UJ, Pr. Geogr., z. 68.
- Kondracki J., 1992, *Republika Białoruska*, Geogr. w Szkole, R. XLV, nr 1.
- Kosiński W., 1974, *Kształtowanie zespołów rekreacyjnych w obszarach o walorach przyrodniczych*, Spraw. z Posiedzeń Komisji PAN, Kraków.
- Kosiński W., 1981, *Organizacja przestrzenna wypoczynku weekendowego*, PWN, Warszawa-Lódź.
- Kowalczyk A., 1993a, *Przyrodnicze uwarunkowania wypoczynku weekendowego mieszkańców Warszawy*, [w:] *Ekologia krajobrazu w badaniach terytorialnych systemów rekreacyjnych*, red. M. Pietrzak, Poznań.
- Kowalczyk A., 1993b, *Modele lokalizacji wypoczynku podmiejskiego i próba ich zastosowania dla Warszawy*, [w:] *Studia z historii i metodologii geografii ekonomicznej*, red. D. Jędrzejczyk i W. Kusiński, UW, WGiSR, Warszawa.
- Łokotko A. I., 1991, *Bieloruskoje narodnoje zocdestwo, sieriedina XIX-XX w.*, Nawuka i Technika, Minsk.
- Matezak A., 1986, *Przyrodnicze podstawy organizacji wypoczynku w strefie podmiejskiej Łodzi*, Acta Universitas Lodziensis, „Turyzm”, nr 2.
- Narodnoje chozjajstwo Riespubliki Bielarus w 1991. Gosudarstwiennyj Komitet Riespubliki Bielarus po statistikie i analizu*, 1993, „Bielarus”, Minsk.
- Piróznik I., 1991a, *Spoleczno-geograficzne problemy rozwoju wypoczynku letniskowego w Związku Radzieckim*, „Turyzm”, t. 1, z. 1.
- Piróznik I., 1991b, *Miasto i wypoczynek podmiejski: przestrzenne i ekologiczne tendencje rozwoju*, [w:] *Człowiek i jego środowisko w górnośląsko-ostrowskim regionie przemysłowym*, Materiały Sympozjum Polsko-Czeskiego, Sosnowiec.
- Piróznik I., 1991c, *Przekształcenie środowiska przyrodniczego i zagospodarowanie strefy podmiejskiej wielkiej aglomeracji (na przykładzie Mińska)*, [w:] *Kształtowanie środowiska geograficznego i ochrona przyrody na obszarach uprzemysłowionych i zurbanizowanych*, Katowice-Sosnowiec.
- Piróznik I., 1992, *Zmiany struktury przestrzennej zagospodarowania turystycznego w Związku Radzieckim w latach 1976-1986*, Pr. Nauk. Uniw. Śląsk., nr 1220, Geographia. Studia et dissertationes, t. 16.
- Piróznik I., Zajc W., 1987, *Spoleczno-geograficzne cechy rozwoju rekreacji i wypoczynku ludności wielkich miast*, Materiały 36 Ogólnopolskiego Zjazdu Polskiego Towarzystwa Geograficznego, Sosnowiec 23-26 IX 1987, Sosnowiec.
- Republika Bielarus, Agljadna-Tapagraficznaja Karta z danymi radyjacyjnaga zabrudzannia 1: 1 000 000*, 1993, Bielaruskaje Kartografa-Gieadiecznaje Pradpryjemstwa, Minsk.
- Rutkowski S., 1978, *Planowanie przestrzenne obszarów wypoczynkowych w strefie dużych miast*, PWN, Warszawa.

Sprawozdanie o społeczno-ekonomicznych warunkach organizacji rekreacji i wypoczynku w głównych miastach Białorusi, 1988, maszynopis w Katedrze Geografii Ekonomicznej Państwowych Uniwersytetu Białoruskiego w Mińsku.

W a r s z y ń s k a J., 1978, *Miejskie województwo krakowskie jako zaplecze rekreacyjne Krakowa*, Folia Geogr., Ser. Geogr. Oecon., vol. XI.

Mgr Urszula Birek
Zakład Geografii Turyzmu
Instytut Geografii
Uniwersytet Jagielloński
ul. Grodzka 64
31-044 Kraków

Wpłynęło:
20 lutego 1996 r.

RÉSUMÉ

Au fur et à mesure que les grandes agglomérations se développent, la vie de leurs habitants subit une accélération et les menaces résultant de la pollution du milieu naturel s'accroissent, augmente la demande de repos quotidien à l'intérieur des terrains récréatifs de villes, et, avant tout, la demande de repos de week-end, dans les zones suburbaines des agglomérations.

L'article a pour but la présentation des conditions naturelles et celles sociales du développement de la récréation dans la zone suburbaine de Mińsk. L'auteur essaie aussi de dégager les zones de récréation selon les formes de l'activité motrice de ceux qui prennent du repos.

Mińsk est la capitale de la Biélorussie, état dont la superficie égale 207.6 mille km² et qui compte 10.2 millions d'habitants. La capitale est habitée par 1.6 million d'habitants, ce qui constitue 15.7% de la population totale du pays (1991).

La zone suburbaine de Mińsk est entièrement située à l'intérieur du district de Mińsk. La partie nord, ouest et nord-est de la zone suburbaine de Mińsk est située sur le plateau de Mińsk, haut de 200–300 m au-dessus du niveau de la mer. Celle sud et sud-est occupe le terrain de la plaine de Berezina à la hauteur de 150–200 m au dessus du niveau de la mer. Du point de vue de la récréation, ce qui constitue les principales valeurs naturelles de la zone suburbaine, ce sont les terrains boisés et le réseau des systèmes naturels et artificiels des rivières et des lacs. Le rôle des eaux minérales est aussi important. Grâce à elles se développe la plus répandue forme du repos, ainsi de longue que de courte durée, liée au séjour dans les centres de repos et les stations climatiques.

Dans les années 50., les habitants de Mińsk, sans quitter la ville, se reposaient dans les parcs forestiers et au bord de la rivière de Świsłocz. Dès les années 60. augmente l'intérêt aux terrains situés à la lisière de la ville. Pas plus tard que dans les années 70. environ 30% des habitants de Mińsk se reposaient dans la zone forestière et de parcs hors de la ville. Dans les années 80., la zone de récréation embrasse les terrains distants d'environ 30–100 km de la ville. Les deux tiers d'habitants de Mińsk s'y reposent. La demande de repos en dehors de la ville a eu pour résultat la construction de quelques bassins. En 1976, on a terminé la construction du Lac de Zasław, dit la Mer de Mińsk (dessin 1), occupant 27 km². Plus de 200 000 personnes peuvent se reposer en même temps dans les centres de récréation situés au bord des bassins naturels et artificiels. La superficie des terrains consacrés au repos organisé égale 50 km² environ.

La zone suburbaine de récréation de la ville de Mińsk doit son développement à la demande, toujours croissante, de repos, résultant de l'augmentation du nombre de la population de ville et du développement de l'industrie. Dans les années 1940–1989 la population de Mińsk s'est augmentée de 347%. En 1959, les citadins constituaient 30.8% de la population totale, et en 1989 – 65%. L'accroissement du nombre de la population de Mińsk est dû avant tout à l'industrialisation. Le tableau I illustre cette augmentation.

Les recherches reposant sur les enquêtes, faites dans les années 1986–1988 à l'Université de Mińsk, démontrent qu'on peut distinguer trois types des activités récréatives, préférées par les habitants de la capitale. Ce sont:

- a) les activités récréatives – salubres (choisies en été par 49.6%, en hiver par 57.3% des enquêtés),
- b) la cueillette des myrtilles et des champignons, la pêche, la chasse (en été 18.7%, en hiver 3.9% des enquêtés),
- c) les activités agricoles – récréatives dans les résidences secondaires et les jardins rurbains (en été 7.5%, en hiver 3.5% des enquêtés),
- d) les visites de famille et faites aux connaissances vivant à la campagne (en été 11.7%, en hiver 16.8% des enquêtés).

Très répandu jusqu'à la moitié des années 80. le repos d'un jour du type: la ville – la zone suburbaine, à présent cède sa place aux départs récréatifs et touristiques de 2 ou 3 jours liés avec les visites des localités historiques, des parcs nationaux, des réserves naturelles et des parcs sportifs et touristiques.

Le volume total de la base de couchage dans la zone suburbaine de Mińsk atteint 72 000 lieux, dont 10% dans les sanatoriums, 84% dans les objets de récréation thérapeutique et de repos, 6% dans les centres touristiques accessibles à tous. Le volume des terrains aménagés dans la zone suburbaine de Mińsk égale: 25–30 lieux/1000 habitants.

Très répandus sont les séjours dans les résidences secondaires. Il faut rapporter le développement de celles-ci en Biélorussie aux années 50. En 1988, il y avait dans la république 280 000 jardins rurbains, dont 25% dans la zone suburbaine de Mińsk (30 jardins/1000 habitants). A la moitié des années 80., dans le district de Mińsk, il y avait 200 coopératives et 70 000 jardins dont la superficie égalait 2.1 mille hectares.

La demande touristique croissante a causé la formation de 3 zones récréatives à la disposition rayonnante et annelée. Ce sont:

- 1) la zone de court repos du type climatique distante de 25–30 km de Mińsk (avant tout recommandée pour les enfants),
- 2) la zone de repos organisé et individuel pour les adultes, au profil climatique et touristique, et de repos dans les résidences secondaires, distante de 60–70 km de Mińsk,
- 3) la zone des formes spécifiques de récréation, comme, p. ex., la cueillette des champignons, des myrtilles, la pêche, le repos au sein de la nature, le repos dans les résidences secondaires, distante de 100–200 km de Mińsk.

Traduit par Lucjan Kowalski

SUMMARY

As the large agglomerations grow, and their inhabitants live more and more hectic lives, as there are more and more hazards resulting from the environmental pollution, one can observe an increase in the demand for everyday recreation within the recreational areas in cities, particularly for the weekend recreation in the suburban zones of agglomerations.

The objective of this article is to present the natural and, above all, social conditions for the development of recreation in the suburban zone of Minsk, as well as to isolate recreational zones, depending on the forms of people's activities.

Minsk is the capital city of Bielorussia, a 207 600 km² country, inhabited by about 10.2 million people. The capital is inhabited by 1.6 million people, which constitutes 15.7% of the whole population of Bielorussia (1991).

The whole suburban zone of Minsk is situated within the Minsk district. The northern, western and north-eastern parts of the suburban zone of Minsk are located in the Minsk Highland

at 200–300 metres above the sea level. The southern and south-eastern parts of this zone cover the Central Berezyna Plain at 150–200 metres above the sea level. As far as recreation is concerned, the main natural advantages of the suburban zone of Minsk are vast forested areas (26%) and the network of natural and artificial water systems (rivers and lakes). Mineral water springs are also of considerable importance. They are the basis for the development of both long- and short-term recreation in holiday centres and health resorts.

In the 1950s Minsk inhabitants rested in parks and on the Swislocz river in Minsk itself. However, in the 1960s there grew interest in the areas situated on the outskirts of the city. Already in the 1970s about 30% of Minsk inhabitants rested in a forest and park belt outside the city. In the 1980s the recreational zone encompassed new areas within 30–100 km from the city. About two thirds of the Minsk population go there for recreation. In order to meet such growing demand for recreation outside the city, several artificial reservoirs were built in the 1960s and 1970s. In 1976 the largest of them all, Zaslavskie Lake or Minsk Sea, covering 27 km², was completed (Fig. 1). The recreation centres located on artificial or natural reservoirs can accommodate 200 000 people at a time. The overall area for organized recreation is about 50 km².

The development of the suburban recreational zone of Minsk is primarily connected with the constantly growing demand for recreation, resulting from a rapid increase in the city population and industrialization. Therefore, it was the social factors that caused a large recreational zone to appear around Minsk. In the years 1940–1989 the city population grew by 347%. In 1959 the city population constituted 30.8% of the whole population, in 1989 it increased to 65.4%. This rapid increase in the Minsk population was mainly triggered by the development of industry. The increase in the Minsk population is presented in Table I.

On the basis of the survey conducted in the years 1986–1988 at the Minsk University, it is possible to distinguish basic types of recreational activities chosen by the inhabitants of the capital:

1) recreational and health-caring activities (in summer 49.6% choose this form of recreation, in winter – 57.3%),

2) picking berries, mushrooms, fishing, hunting (in summer – 18.7%, in winter – 3.9%),

3) gardening and recreational activities at summer houses and on plots of land (in summer – 7.5%, in winter – 3.5%),

4) visiting relatives and friends in the country (in summer – 11.7%, in winter – 16.8%).

The one-day rest of the city – suburban zone type, popular until mid-1980s, gives way to two–three day long recreational and tourist trips, which involve visiting places of historical importance, national parks, natural reserves and sports and tourist centres.

The overall capacity of the night accommodation facilities in the suburban zone of Minsk reaches 72 000 places, 10% of which can be found in sanatoria, 84% – in medical and holiday recreation centres, and 6% – in popular tourist objects. The capacity of the recreational areas in the suburban zone of Minsk is 25–35 places per 1000 inhabitants.

One of the most popular forms of recreation among Minsk inhabitants is resting in summer houses. A dynamic development of summer houses in Bielorrussia began in the 1950s. In 1988, in the whole republic there were 280 000 plots of land, 25% of them in the suburban zone of Minsk, 30 plots per 1000 inhabitants. In the mid-1980s in the Minsk district there were 200 cooperatives and about 70 000 plots of land of the overall area of over 2100 hectares.

The growing tourist demand was the cause of three recreational zones emerging, in a radial-ring arrangement:

1) short-term recreation of a health resort type (especially for children) within the area of 25–30 km from the city,

2) organized and individual recreation for adults (health resort and tourist types), as well as recreation in summer houses within the area of 60–70 km from the city,

3) particular forms of recreation, like picking mushrooms, berries, fishing, enjoying nature and recreation in summer houses within the area of 100–120 km from the city.